

Uredniški zapis

Uredništvo revije je že v preteklosti pripravilo vrsto odmevnih okroglih miz, na katerih smo obravnavali teoretično zanimive in tudi družbeno izzivne teme. Pripravljali smo jih kot študijske projekte, pri katerih so sodelovali zelo kompetentni družboslovci. Tokrat objavljamo razprave z okrogle mize na temo Razvoj – konec neke ideologije. V tej zvezi smo že v številkah 8–9 in 10–11/91 predstavili uvodne študije (dr. Staneta Južniča, Ideologija razvoja; dr. Andreja Kirna, Vzpon in kriza ideje napredka; dr. Zdravka Mlinarja, Teorija ideologije in strategije razvoja, dr. Marjana Senjurja, Ideologija razvoja ter dr. Vida Pečjaka, Konec histmata).

Na okrogli mizi revije Teorija in praksa so sodelovali: dr. Stane Južnič, dr. Zdravko Mlinar, dr. Peter Klinar, dr. Andrej Kirn (vsi profesorji FDV); dr. Hubert Požarnik, profesor Medicinske fakultete; dr. Drago Ocvirk, profesor Teološke fakultete in dr. Rudi Rizman, profesor Filozofske fakultete; dr. Frane Adam, docent FDV; dr. Marjan Svetličič, profesor FDV; dr. Danilo Türk, profesor Prave fakultete; dr. Adolf Bibič, profesor FDV; dr. Bogomil Ferfila, docent FDV in dr. Mojca Novak, raziskovalka Inštituta za družbene vede.

STANE JUŽNIČ

Uvod

Moja prednost je, da sem smel svoja razmišljanja na temo današnje okrogle mize že objaviti v dveh številkah Teorije in prakse. V uvodni besedi se tako lahko omejim le na tisto, kar naj bi zadevalo ustvarjanje določenega vzdušja, če mi seveda take namere pričujoči ne bodo očitali kot speljevanje razprave v smer, ki si je ne želijo.

Proti koncu 20. stoletja je že moč nedvoumno zaznati, da smo priče zlomu velikih eksplikativnih miselnih sistemov, ki so se izoblikovali v Evropi po humanizmu in renesansi in zmagi racionalizma. Izkazali so se, naj tako rečem, kot ideologije in dejanski razvoj je šel v veliki meri mimo elaboriranih teoretskih konstruktov. Še posebej je treba poudarjati polom ideologij s totalizirajočimi ali celo totalitarnimi razsežnostmi.

Ni samo za, naj tako rečem, družbeno in politično prakso in gospodarska načrtovanja nastopil nov čas preverjanj, iskanj in tavanj. Vse to se mora izražati v znanosti. Negotovosti in nezagotovljenosti v marsičem izsiljujejo »neteoretičen« v pogled v spreminjajočo se stvarnost. Skoraj vsi pomembni dogodki so se zgodili, ne da bi jih kdo predvideval. Če pa je bila, naj se pošalim, preteklost nepredvidljiva

va, kako naj potem še verjamemo, da imamo predvidljivo bodočnost. Pa še kaka pesimistična misel se nam pri tem prikraje: Ali sploh imamo bodočnost?

Vidim pa tudi v znanosti, ki bo morda v določenem novem smislu sooblikovala prihodnost, nekaj upanja. Tako številni so njeni izsledki tudi na področjih, ki zadevajo človeka in njegovo družbo, da postaja možno, naj mu tako rečem, kompleksno razmišljanje. To bi bila nova oblika »integracije« znanj in spoznanj iz tistih dosežkov v znanosti, ki nam dajejo oporo v svojih gotovostih.

Včasih so znanstvena odkritja taka, da se ne izkaže takoj njihova daljnosežnost. Vzemimo primer razvojne nauka ali evolucijske teorije, katerega temelje je postavil Charles Darwin, ne da bi vedel, kako bodo deževali dokazi o njeni pravilnosti. Karl Linne je izdelal predtem sistematiko živih vrst, pa se mu še sanjalo ni, da odgovarja evolucijskemu nauku. Sam je verjel v tisto, kar bi danes imenovali kreacionizem, torej v božje delovanje pri ustvarjanju vsake vrste posebej. Človeka je sicer vstavil v sistematiko, vendar je iz nje izvzel njegovo dušo in upošteval le telo. Morda je bila tudi v tem njegova genialnost.

V naši sodobnosti se posebno hitro razvijajo biološke znanosti in med njimi, na primer, molekularna antropologija. Včasih spet nastajajo univerzalizirajoče teorije, kot je tista iz sociobiologije, pa vendar so možni tudi prodori mimo biološkega determinizma. Kaj vse nam ima še povedati genetika!

Propad velikih ideologij torej smem šteti le za propad določenega tipa znanosti in ne znanosti kot take. Predvsem pa je skrajni čas, da se znanost preneha mešati s politiko. Če je slednja »umetnost možnega« in ima torej vlogo aktivnega človeškega dejavnika v razvojnem smislu, je pri tem politika tudi nevarno hazardiranje. Praviloma ne more obvladati posledic lastnega početja. Njena tveganja so včasih več kot nevarna. V tem smislu politika lahko sloni le na tisti znanosti, ki vselej zahteva le poenostavljene gotovosti. Zaplete se taka znanost s politiko, ki je le upoštevanje interesov, priložnosti in osebno obarvana želja po pomembnosti.

S tem sem povedal, da so ideologije propadle tudi zato, ker so se pretirano vezale na politiko. Ko danes govorimo o ideologiji razvoja, je to posebno izrazito. Poglejmo le tako imenovane nerazvite države, ki so jim evfemistično rekli »države v razvoju«.

Ponekod ravno ideologija razvoja »še živi«, ker pri njej vztrajajo korumpirane elite, ki vladajo kleptomansko. To je paravan, s katerim skrivajo svoje čisto zasebne in osebne interese. V tem smislu je konec ideologij razgalil še zlasti tiste politike, ki so hoteli, naj jim verjamemo, da delajo »za narodov blagor«. Ideologija razvoja se je raztreščila še zlasti z vidika težav, ki jih imajo tiste nerazvite države, ki so nanjo najbolj prisegale.

Ne smemo pa pozabiti, da je naša civilizacija dejansko miselno rasla in svoja prepričanja včasih nasilno širila v druge na domnevi o nezadržnem napredku. Temu je rada dodajala eshatološka pričakovanja in zazibala se je v sen o svoji veličini celo z različnimi oblikami soterizma, božanskega in človeškega. Na tem mestu bi bilo odveč spomniti na to, da so močno žive civilizacije, ki slonijo na drugačnih projekcijah človeka in njegove družbe. Nekateri so se, če tudi tu uporabimo ta izraz, razvojno izkazale celo v tistem smislu, kot si razvoj kot gospodarsko rast predstavljajo tvorci teorij o razvoju nasploh. Spet druge civilizacije se nam kažejo kot grozeče. Razvojna zaostajanja so prevedla skozi religijo v protest in konfliktnost.

Morda je rešitev predvsem v zbliževanju v svetu, ki je postal en in enoten. Tako kot v znanosti bi kazalo iskati sintezo tudi skozi razvidne različnosti in nesovpadnosti sodobnega sveta.